

בית המשפט העליון מצטרף למלחמה בתאונות העבודה באמצעות הרחבת פרשנות כלל "הדבר מעיד בעד עצמו" / עו"ד רינת דמרי פרי

בהתאם לכלל הבסיסי בדיני הראיות "המוציא מחברו עליו הראיה". כלומר, על תובע הטוען כי נתבע מסוים התרשל וגרם לו לנזקים להוכיח את יסודות עילת התביעה (יסודות העוולה השונים, הנזק הנטען על ידו, וכן את הקשר הסיבתי בין ביצוע העוולה לבין הנזק).

עם זאת, בפקודת הנזיקין (סעיפים 38-41) נקבעו ארבעה חריגים לכלל, בהם נטל הבאת הראיות יחול על הנתבע. אחד החריגים לכלל הוא מקרה בו "הדבר מעיד בעד עצמו". במקרה שבו "הדבר מעיד בעד עצמו" יתהפך נטל הראיה ועל הנתבע יהיה להוכיח כי לא התרשל וכי הנזק לא נגרם כתוצאה מהתרשלותו.

כדי שיחול חריג זה צריך שיתקיימו התנאים הבאים:

- א. לתובע לא הייתה ידיעה או לא הייתה לו יכולת לדעת מה היו הנסיבות שהובילו לקרות הנזק.
- ב. הנזק נגרם על ידי נכס שלנתבע הייתה שליטה מלאה עליו.
- ג. נראה כי האירוע מתיישב יותר עם המסקנה שהנתבע לא נקט זהירות סבירה מאשר אם המסקנה שהוא נקט זהירות סבירה.

כלל "הדבר מעיד בעד עצמו" מספק לבתי המשפט כלי עזר להתמודדות עם מצבים בהם קיימת חוסר וודאות עובדתית לגבי נסיבות התאונה בגינה הוגשה התביעה, ומייעל את ההליך המשפטי כאשר סביר יותר שהנזק אירע כתוצאה ממעשיו או מחדליו של הנתבע מאשר מכל גורם אחר.

לאחרונה נראה כי בית המשפט העליון עושה שימוש בדוקטרינה זו על מנת להתמודד עם תופעת תאונות העבודה באתרי בנייה, שהלכה והתגברה בשנים האחרונות. בשני פסקי דין שניתנו לאחרונה בבית המשפט העליון בעניין תאונות עבודה באתרי בנייה הורחבה פרשנות התנאי הראשון והשלישי לכלל "הדבר מעיד בעד עצמו".

מעיון בפסקי הדין עולה כי הרחבת המבחנים דלעיל הינה דרכו של בית המשפט לסייע לנפגעי תאונות עבודה ולהוביל לשינוי בהתנהלות החברות הקבלניות באמצעים העומדים בידי, שכן למרות שכלל העברת נטל הראיה בוחן את התנהגות הנתבעים בפן העובדתי בלבד ולא קובע רשלנות, בפועל פעמים רבות העברת נטל הראיה מכריעה את גורל התביעה.

בע"א 6332/15 צלאח נ' עדי (23.11.2017) דן המשפט העליון בערעור שהוגש על פסק דין במסגרתו נדחתה תביעה של ניזוק שנפל ממדרגות בעת עבודתו באתר בנייה. בעקבות התאונה נפגע הניזוק בראשו, דבר שפגע בזכרונו, כך שהוא לא זכר כיצד התרחשה התאונה.

בית המשפט המחוזי בחן את נסיבות האירוע הספציפי וקבע כי ניתן ליפול ממדרגות גם מסיבות שאינן קשורות לרשלנות הנתבעים, ועל כן נפילה במדרגות כשלעצה, ללא כל ראייה ו/או טענה לגבי אופן התרחשותה, לא מתיישבת עם המסקנה שהנתבעים התרשלו יותר מאשר עם המסקנה, ואין מקום להחיל את כלל הדבר מדבר בעד עצמו.

בבית המשפט העליון נהפכה התוצאה. נקבע, כי יש לבחון את התנאי השלישי לתחולת הכלל - לפיו האירוע מתיישב יותר עם המסקנה שהנתבע לא נקט זהירות סבירה מאשר אם המסקנה שהוא נקט

זהירות סבירה - תוך שימוש בראיות כלליות וסטטיסטיקות החורגות מנסיבות המקרה הקונקרטי וכן בניסיון החיים ו"ניסיון הנזק" במצבים שונים.

בהתאם לאמור לעיל ובהתבסס על ניסיון החיים ו"ניסיון הנזק", קבע בית המשפט העליון כי המסקנה שהניזוק נפל עקב היעדר אמצעי זהירות (כגון היעדר קיומו של מעקה) סבירה יותר מאשר מסקנה של נפילה עקב חוסר שיווי משקל, ועל כן בנסיבות המקרה, בהן לתובע אין ידיעה בנוגע לנסיבות התרחשות התאונה, ומקום התרחשותה נמצא בשליטת הנתבעים, מתקיימים כל שלושת התנאים לתחולת כלל הדבר מעיד בעד עצמו, ויש להעביר את נטל הראיה לנתבעים.

הדבר הוביל להיפוך התוצאה ולקבלת התביעה.

ברע"א 7002/17 פלוני נ' פלוני (21.5.2018) דן בית המשפט העליון בערעור שהוגש על פסק דינו של בית המשפט המחוזי במסגרתו נקבע כי התנאי הראשון לתחולת כלל "הדבר מעיד בעד עצמו" חל רק במצב בו הניזוק לא ידע את נסיבות התרחשות התאונה, ולא ניתן להחיל אותו על ידיעתם של התובעים - יורשיו של המנוח.

כבוד השופט עמית הפך במוצהר את ההלכה שנקבעה בע"א 224/51 פריצקר נ' פרידמן (10.7.1953), וקבע כי המועד הרלוונטי לבחינת אי הידיעה הוא מועד הדיון המשפטי ולא מועד התרחשות התאונה, שכן מבחינה מהותית כלל "הדבר מעיד בעד עצמו" נועד להפעלה במקרים של עמימות ראייתית אובייקטיבית שאינה מיוחסת דווקא באופן אישי לניזוק.

עם זאת, קבע השופט עמית כי היעדרו של הניזוק מהדיון (במקרה בו הניזוק נפטר או נפגע באופן שאין באפשרותו לפרט את נסיבות התרחשות התאונה) אינה פוטרת את התובעים מהנטל הראשוני להביא את מירב הראיות שברשותם או שיכולות להיות ברשותם בהתייחס לאופן התרחשות האירוע. בהתבסס על האמור לעיל דחה בית המשפט את הערעור הואיל והתובעים לא הגישו חוות דעת לתמיכה בטענתם בדבר מקום התרחשות התאונה.

למרות דחיית הערעור, במסגרת פסק הדין הביע כבוד השופט עמית את דעתו לפיה על מערכת המשפט להירתם למלחמה בתאונות העבודה:

"לסיום אבקש להוסיף הערה בפרספקטיבה רחבה יותר. המקרה שבפנינו הוא דוגמה אחת מיני רבות לעובד בניין שנפגע במסגרת עבודתו (פסקי הדין בעניין צלאח ובעניין בדר הם דוגמאות נוספות מהמקרים שנדונו בפסיקה). התופעה הכואבת של מוות או פציעה חמורה של עובד בניין איננה גזירת גורל, אך היא הפכה זה מכבר לחלק משגרת הידיעות החדשותיות שמגיעות לאזנינו באופן תדיר. לעיתים, היקף הסיקור התקשורתי אף מושפע מכך שהנפגעים משתייכים לקבוצות שנתפסות כשולי החברה הישראלית. אך לאחרונה פורסם דו"ח מבקר המדינה המתריע על עלייה במספר ההרוגים בתאונות עבודה בענף הבנייה, ועל כך ש"גופים ממשלתיים שהופקדו על אסדרת העיסוק בענף לא מימשו את אחריותם" ... גם מערכת המשפט נדרשת לתת דעתה לבעיה חברתית זו, והדרך לצמצם את נזקיה הכואבים עשויה לעבור בנתיבי המשפט הפלילי, המשפט המינהלי והמשפט האזרחי, אך לא כאן המקום להרחיב.

דברים אלה נשמעים לאחרונה יותר ויותר בערכאות הדיוניות. לצד כבוד השופט עמית, שופטים רבים שדנים בתביעות שעוסקות בתאונות עבודה בענף הבנייה, מביעים את מורת רוחם מהתנהלות

החברות הקבלניות שאינן מקפידות על תנאי הבטיחות בעבודה, העברת הדרכות בטיחות, אספקת אמצעי מיגון וביצוע פיקוח ראוי על ביצוע העבודות, ובכך תורמות לתופעה ההולכת וגוברת של תאונות עבודה באתרי בניה. דברים אלה מקבלים אף ביטוי בפיתוח והרחבה של דוקטרינות משפטיות ולנכונות הגוברת של הערכאות להשתמש בכלים המשפטיים העומדים לרשותן, לרבות כללי העברת נטל הראייה, כדי להרתיע חברות קבלניות ול"הילחם" בתאונות העבודה.